

ANTAL ATTILA

A válságok és kivételes jogrendek történeti perspektívában*

DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2023.4.6>

A kivételes hatalomgyakorlás hosszú ideje a viták középpontjában áll, hiszen a lényegét tekintve a megoldás a normalitástól való elszakadás és a politikai vezető(k), különösen a végrehajtás szinte korlátlan hatalommal való felruházása. A kivételes hatalomgyakorlás egyik legnagyobb dilemmája tehát az, hogy miként őrizhető meg a kivételes eszközökkel védendő status quo (azaz a fennálló „normalitás”) a végrehajtó hatalom rendkívüli aktivizálásának segítségével. Mindez különösen a hatalommegosztáson alapuló alkotmányosság és liberális demokráciák időszakában vet fel igen jelentős problémákat, amikor is a hatalommegosztás elve mintegy „kikapcsolásra” kerül időlegesen a kivételes esemény elhárításának idejére. A hatalommegosztás és a jogállamiság szempontjából ugyan lehetséges, hogy idővel helyreáll a rend és pusztán időbeli késéssel érvényesül a hatalmi ágak elválasztása, de a kivételesség mindig a végrehajtó hatalom előtérbe kerülését, továbbá a törvényhozás és a bírói kontroll gyengülését eredményezi. Felmerül a dilemma, hogy a szükséghelyzetek kezelésére szolgáló kivételes állapot eredendően antidemokratikus-e, vagy pedig éppen a demokrácia normál állapotban való fenntartásának eszköze. Mára az egymásra torló válságok korszakába értünk, amikor a kivételes eszközökkel való kor-

* Jelen tanulmány a szerző Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal Posztdoktori Kiválósági Program keretében folytatott, A rendkívüli jogrend a globális ökológiai és járványügyi válságok tükrében című (NKFIH-azonosító: 139007) kutatása keretében készült.

mányzás minden eddiginél jobban hozzájárul a végrehajtó hatalom erősödéséhez. Ebben a tanulmányban a kivételes jogrendet a közelmúlt történeti perspektívájából járom körül, és azt vizsgálom, hogy a 20. század és a kora 21. század válságai és az azokkal együtt járó rendkívüli állapotok hogyan járultak hozzá ahhoz, hogy mára a végrehajtó hatalom lényegében univerzális lehetőséget lát egy gazdasági, pénzügyi, társadalmi válsághelyzetben. A tanulmányban a rendkívüli jogrend első ránézésre két különleges esetét (a gazdasági kivételes állapotot, valamint a terrorizmus elleni küzdelmet) elemzem elsősorban az USA, tágabb kontextusban a nyugati demokráciák összefüggésében, azonban éppen ezek az esetek világítanak majd rá arra, hogy a rendkívüli állapot mennyire része lett annak, amit „normalitásnak” nevezünk, sőt sok szempontból (hogyan avatkozhat be a megerősödött végrehajtó hatalom a gazdaságba, a terror elleni háborút hogyan lehet felhasználni egy militarizált társadalom kialakítására) a mindennapossá váló rendkívüli jogrend mára alapjaiban alakította át a hétköznapjainkat. Mindezek alapján előrebocsátható, hogy a rendkívüli jogrend modern jog- és politikatörténete és annak gazdaságpolitikai alkalmazása nem független a globális kapitalizmus működésmódjától, s ahogyan arra John Reynolds rámutat: a gazdasági kivételesség központi szerepet játszik a kapitalista doktrínák és intézmények modern politikai életben való meghonosodásában.¹

A rendkívüliség történeti tradíciói

A kivételes hatalomgyakorlás alkotmányos rendszerére a republikánus politikai gondolkodáson keresztül a római jogi hagyomány gyakorolt jelentős hatást, mivel a részletesen kidolgozott római alkotmányos rendszer számos alapvető korlátot és ellenőrzési mechanizmust épített be a végrehajtó hatalom tekintetében. A római jogi diktátor tekinthető tehát minden, a kivéte-

¹ John REYNOLDS: *The Political Economy of States of Emergency*. *Oregon Review of International Law*, 2012/1. 129.

les állapothoz kötődő intézmény alapmodelljének.² Gross és Ní Aoláin kifejtik, hogy a rómaiak által kialakított vészhelyzeti intézményrendszer az alkotmányos keretbe épített kormányzás elismert és rendszeres eszköze volt, sőt Niccolò Machiavelli szerint (ahogyan azt Gross és Ní Aoláin idézi) éppen többek között a kivételes kormányzati rendszerrel való kalkulálás járult hozzá a birodalmi nagysághoz.³ Clinton Rossiter, a kivételesség későbbi nagy teoretikusa pedig a következőképpen érvelt: „A római nép nagyszerű politikai génusza a történelemben egyedülálló módon, sőt olyan egyedülállóan és merészen ragadta meg és oldotta meg a vészhelyzeti hatalom nehéz problémáját, hogy a modern válságkormányzás tanulmányozása nem is találhatna kedvezőbb kiindulópontot, mint az ünnevelt római diktatúra rövid áttekintése.”⁴ Gross és Ní Aoláin arra is rámutatnak, hogy a „híres római diktatúra” alapvető jellemzőire (ideiglenes jelleg; a vészhelyzetek kivételes jellegének elismerése; a diktátor kinevezése olyan sajátos alkotmányos formák szerint, amelyek elválasztották egymástól azokat, akik a vészhelyzetet kihírdették, és azokat, akik a diktátori hatalmat gyakorolták; a diktátorok jól meghatározott és korlátozott célokra történő kinevezése; valamint az a végső cél, hogy az alkotmányos rendet fenntartsák, ne pedig megváltoztassák) gyakran úgy tekintenek, mint amelyek a modern alkotmányos vészhelyzeti rendszerek alapvető iránymutatásait adják.⁵ A rómaiak azért bíztak ebben a rendkívüli intézményben, mert alapvetően az alkotmányosság szabályai szerint működött: a diktátor a köztársasági alkotmányos keretek között működve rendkívüli, de alkotmányos jogkörökkel rendelkezett, és a vészhelyzet során különleges, tekintélyelvű hatáskörök bon-

² Michael HEAD: *Emergency Powers in Theory and Practice. The Long Shadow of Carl Schmitt*. Routledge, Surrey, Burlington, 2016.

DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315563282>; Oren GROSS–Fionnuala Ní AOLÁIN: *Law in Times of Crisis: Emergency Powers in Theory and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge, 2006. 17.

DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511493997>

³ Oren GROSS–Fionnuala Ní AOLÁIN: I. m. 17.

⁴ Clinton ROSSITER: *Constitutional dictatorship*. Routledge, Taylor&Francis Group, London–New York, [1948] 2017. 15. Az idegen nyelvű idézetek, ha más-képp nem jelölöm, a saját fordításaim. – A. A.

⁵ Oren GROSS–Fionnuala Ní AOLÁIN: I. m. 18.

taokoztak ki, de e hatáskörök alkalmazását és az azok használatára vonatkozó felhatalmazást törvény szabályozta.⁶

A kivételes állapot a modern alkotmány-, politika- és jogtörténetben a francia alkotmányozó nemzetgyűlés által 1789-ben kibocsátott rendelkezéssel jelenik meg, amely különbséget tett béke- és ostromállapot között. Az utóbbi során minden egyes, a rend fenntartására és a belső irányításra vonatkozó jogosítvány, amellyel a polgári hatóság van megbízva, átkerül a katonai főparancsnok hatáskörébe, aki azt önálló hatáskörben gyakorolja.⁷ Ebből a háborús kontextusból fejlődött ki folyamatosan a kivételes állapot fogalma, s egyre gyakoribb lett, hogy nem háborús helyzetben, békeidőben a társadalmi zűrzavarok vagy éppen gazdasági válságok kezelésére szolgált. Ezentúl érdemes abból is kiindulni, hogy a kivételes állapotban (egy „fiktív” vagy politikai karakter által közvetlenül) alkalmazott háborús szótár arra szolgál, hogy metaforikusan igazolja a kormányzati hatalom kiterjesztéséhez folyamodás szükségességét.

A modern kivételes állapot a demokratikus-forradalmi hagyományból nőtt ki, és korántsem az abszolutisztikusból.⁸ Agamben ezeket a csomópontokat mutatja ki a kivételes állapot európai és amerikai történetében, a főbb eseményeket felvillantva: az 1923-as német, valamint az 1925-ös, 1935-ös és 1937-es francia gazdasági krízis, az 1920-as brit szakszervezeti sztrájkok és társadalmi feszültségek, az 1908-as olasz földrengés, Lincoln rabszolga-felszabadítást előkészítő aktusai 1862-ből, a hitleri hatalomátvétel, valamint Roosevelttel intézkedései a *New Deal* elfogadásának biztosítására 1933-ban.⁹ Agamben magát Rooseveltet is idézi, aki 1933-ban az egyetlen fennmaradó eszköz alkalmazására kért felhatalmazást a Kongresszustól, hogy a válságot legyőzze, mégpedig a végrehajtó hatalom olyan kivételes kiterjesztését,

⁶ Uo. 19.

⁷ Stephen HUMPHREYS: *Legalizing Lawlessness: On Giorgio Agamben's State of Exception*. *European Journal of International Law*, 2006/3. 679.
DOI: <https://doi.org/10.1093/ejil/chl020>

⁸ Giorgio AGAMBEN: *State of Exception*. The University of Chicago Press, Chicago, 2005. 5.

⁹ Uo. 13–19.

amelyet csak akkor alkalmaztak, ha az Egyesült Államokat külső ellenség támadta meg.

Agamben szerint az egyik ok, amiért nehéz meghatározni a kivételes állapotot, az, hogy rendkívül közeli viszonyban van a polgárháborúval, a felkeléssel és az ellenállással. A 20. század pedig számos példát mutatott arra a paradox jelenségre, amit „legális polgárháborúnak” nevezhetünk. Nem sokkal Hitler hatalomra kerülése után például kibocsátásra került a nép és az állam védelméről szóló rendelet, amely egyrészt felfüggesztette a weimari alkotmány egyéni szabadságjogokkal foglalkozó részeit, másrészt sohasem került hatályon kívül, ezért az egész Harmadik Birodalom kivételes állapotnak tekinthető, amely tizenkét évig tartott. Agamben szerint a modern totalitarizmus a legális polgárháború olyan intézményesülésének tekinthető, amely a kivételes állapot útján nem csupán a politikai ellenfelek fizikai megsemmisítését teszi lehetővé, hanem minden olyan polgárét, aki valamely okból nem integrálható a politikai rendszerbe.¹⁰ Azóta az állandósított kivételes állapot önkéntes létrehozása – sok esetben kifejezett deklaráció nélkül – még a demokráciák esetében is rendszeresen alkalmazott technikává vált. Agamben ennél is tovább megy, amikor azt állítja, hogy a „globális polgárháború” folyamatos veszélye ellenére a kivételes állapot napjaink kormányzásának egyre meghatározóbb paradigmájává kezd válni. Holott a provizórikus és kivételes eszközök alkalmazása és kormányzási technikává válása azzal fenyeget, hogy megváltoznak az egyes közjogi formák közötti hagyományos különbségek szerkezetei és jelentései. Agamben két példát is ad minderre: az egyik a George W. Bush által 2001. november 13-án kibocsátott katonai rendelkezés, amely azokra a nem amerikai polgárookra vonatkozott, akik terrorcselekmény elkövetésével voltak gyanúsíthatók, a másik pedig a náci jogrend.¹¹ Mindkét aktus lényegében politikai alapon jogon kívülre helyezett, és tett így jogilag „névtelenné”, identitásvesztetté különböző csoportokat.

¹⁰ Uo. 2.

¹¹ Uo. 3–4.

A kivételes kormányzás csomópontjai a 20. században

A következőkben a 20. századi és a közelmúlthoz kapcsolódó rendkívüli eszközökkel való kormányzás két olyan példáját elemzem részletesen, amelyek alapjaiban határozták meg azt, hogy napjainkban, azaz a különféle válságokkal terhelt korszakunkban, amelyet joggal nevezhetünk *polikrizisnek*,¹² hogyan alakult a rendkívüli jogrendek alkalmazása, és hogyan lett egyre inkább része a mindennapoknak a normalitás felfüggesztése. Először az egész 20. századot átfogó gazdasági kivételes állapot elméleti és gyakorlati tendenciáival foglalkozom, különösen azal, hogy az USA-ban hogyan lett a politikai táborokon átívelő módon az elnöki kormányzás része a különféle gazdasági okokra való hivatkozással a rendkívüli jogrend. A gazdasági alkalmazáson túl a rendkívüli jogrend egyik legszélsőségesebb formája ugyancsak az USA-hoz kapcsolódik: mégpedig a 2001. szeptember 11. következtében meginduló „terror elleni háború” egyik legmegrázóbb fejleménye, Guantánamo létrehozása, amely minden tekintetben ellentmond a liberális demokrácia humanitárius alapvetéseinek, s ezzel feloldhatatlan ellentmondás alakult ki a rendkívüli jogrend elvei (amelynek eredendő célja a normalitás visszaállítása) és a rendkívüli eszközökkel való kormányzás gyakorlata (amelynek célja a krízisek fenntartása és a politikai voluntarizmus alá rendelése) között.

A gazdasági kivételes állapot

A kivételes állapot elmélete ezer szállal kötődik Carl Schmitthez,¹³ aki a kivételességet a szuverenitás, pontosabban magának a szuverénnek a megnyilvánulásaként fogja fel. Schmitt szerint a kivételes állapot legfőbb jellemzője „a korlátlan felhatalmazás,

¹² David HENIG–Daniel M. KNIGHT: Polycrisis: Prompts for an emerging worldview. *Anthropology Today*, 2023, 39., 3–6.
DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-8322.12793>

¹³ ANTAL Attila: *Kivételes állapotban. A modern politikai rendszerek biopolitikája*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2019. 63–64.

azaz az egész fennálló rend felfüggesztése. Ebben a helyzetben világossá válik, hogy az állam a jog eltűnésekor is fennmarad.¹⁴ Schmitt szerint a kivételes állapot tisztázza a valódi erőviszonyokat az állam és a jog között, természetesen az előbbi javára: „Az állam léte ebben az esetben minden kétséget kizáró bizonyítéka annak, hogy a jogi normák érvényessége fölött fölényben van. A döntés megszabadul minden normatív kötelékétől, és a szó tényleges értelmében abszolúttá válik.”¹⁵ Ebben a helyzetben az állami szuverenitás a maga valóságában tapasztalható, s ez Schmitt szerint az állam jog fölötti hegemon pozíciójában összegződik: „A kivételes állapot mutat rá a legvilágosabban az állami autoritás lényegére. Ilyenkor válik el ugyanis a döntés a jogi normától, és ilyenkor válik paradox módon világossá az, hogy az autoritás számára a jog létrehozásához nincs szükség jogra.”¹⁶ Vagyis Schmitt szerint a kivételes állapot egy olyan *ex lex* állapot, amelyben a szuverén korlátlan uralma megmutatkozik, amiből az is következik, hogy ez a nem kivételes állapotra is kiterjed. Schmitt szerint a normál jogrend szabályai önmagukban semmit sem jelentenek, és csakis a kivétel az, ami súllyal és jelentőséggel ruházza fel őket, ezért „a kivétel sokkal érdekesebb”, és „a kivételen keresztül a valódi élet hatalma áttöri azokat a megkérgesedett mechanizmusokat, amelyek az ismétlődés során eltunyultak”.¹⁷ Az állam ekkor továbbra is létezik, a jog pedig visszahúzódik.¹⁸ A kivételes állapotban a politika és a politikai cselekvés felszabadul a morális előfeltételezések alól, és elszakad a normatív kötelékektől, és abszolúttá válik.

Ugyanakkor, ahogyan arra William E. Scheuerman rámutat, Schmitt egyúttal az első teoretikus, aki azonosította az általa „gazdasági-pénzügyi szükségállapot”-nak (*economic-financial state of emergency*) nevezett jelenség kialakulását és elterjedé-

¹⁴ Carl SCHMITT: *Politikai teológia*. Ford. PACZOLAY Péter. ELTE ÁJK, Budapest, 1992. 5.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo. 6.

¹⁷ Carl SCHMITT: *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. University Of Chicago Press, Chicago, 2006. 15.

DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226738901.001.0001>

¹⁸ Giorgio AGAMBEN: I. m. 31.

sét a 20. század első felének liberális demokráciáiban, amelynek lényege, hogy a gazdasági és pénzügyi válságokat katonai támadásokként és fegyveres felkelésekként kezelik, amivel igazolják, hogy a végrehajtó hatalom nagyszabású gazdasági irányítási eszközöket és a kivételes kormányzás apparátusait vezeti be a gazdasági nehézségek kezelésére.¹⁹ Schmitt elemzéseit tehát rámutatnak arra, hogy a liberális demokrácia alkotmányos berendezkedése nem tudta megakadályozni, hogy a gazdasági és pénzügyi válságokat ne a katonai támadás vagy fegyveres lázadás jelentette fenyegetéssel azonosítsák.²⁰ A 20. századra ugyanis igen komoly átalakulása következett be a rendkívüli eszközökkel való kormányzásnak:²¹ ezelőtt ugyanis a politikai berendezkedések a gazdasági szabályozás során igen kevésbé támaszkodtak a rendkívüli intézményrendszerekre, ugyanakkor a két világháború közötti években gyorsan a politikai élet mindenütt jelen lévő részévé vált a stabil demokráciákban, például Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban, valamint a weimari Németországban, Franciaországban.²² Joggal állíthatjuk tehát, hogy a rendkívüli állapot eszme- és politikatörténete a 20. században a gazdasági válságok kezelésének keretében „érkezik meg” és bontakozik ki, s ez a tendencia (amint látni fogjuk) a második világháború után is folytatódott, hiszen a liberális demokráciák stabilizálódásával a gazdasági kivételes állapot meggyökeresedett mind Észak-Amerikában, mind Nyugat-Európában. Mindennek egyik legerősebb kifejeződése, hogy többek között a 20. századi amerikai elnökök a sztrájkok lezárásához, a nemzetközi kereskedelem ellenőrzéséhez,²³ sőt a nemzetközi monetáris rendszer szabálya-

¹⁹ William E. SCHEUERMAN: *The Economic State of Emergency*. *Cardozo Law Review*, 2000, 21, 1869–1894.; John REYNOLDS: I. m. 88.

²⁰ John REYNOLDS: I. m. 97.

²¹ Bernadette MEYLER: *Economic Emergency and the Rule of Law*. *Cornell Law Faculty Publications*, 2007, 1371.

Forrás: <https://scholarship.law.cornell.edu/facpub/1371> (Letöltve: 2023. 12. 18.)

²² William E. SCHEUERMAN: I. m.

²³ Uo.

inak átrendezéséhez is vészhelyzeti felhatalmazások széles skálájára alkalmazták.²⁴

A 1920-as és 1930-as évekre a vészhelyzet fogalma egyre inkább elvált a katonai konfliktus vagy fegyveres lázadás formától, és a korszak gazdasági válságait gyakorlatilag mindenütt az inváziókkal és felkelésekkel kezelték egy regiszterben.²⁵ Már 1923-ban és 1924-ben a weimari Németországban a Gustav Stresemann és Wilhelm Marx által vezetett kormányok az alkotmány 48. cikkelyének vészhelyzeti záradékaira hivatkozva és egy sor határozatlan idejű felhatalmazási törvénnyel próbálták meg kezelni az országot fenyegető gazdasági kataklizmákat. 1924-ben a franciaországi Poincare-kormány megpróbált vészhelyzeti törvényeket alkalmazni, hogy megakadályozza a frank közelgő összeomlását, de mielőtt ez sikerült volna, menesztették hivatalából. Ennek a folyamatnak a kiteljesedését jelzi Roosevelttel híres 1933-as kijelentése, amelyben a gazdasági válság szükséghelyzetét „egy külföldi ellenség” támadásával tette egyenlővé.²⁶ Ezek a gyakorlatok, vagyis a háborús időkből visszamaradt gazdasági vészhelyzeti megoldások alapvetően alakították a jog és a politika viszonyát, és a két világháború közötti időszakról a „normalitás” megszokott részeivé váltak, vagyis a gazdaság szabályozására szolgáló vészhelyzeti hatalom alkalmazása a nagy nyugati államok politikai kormányzásának szerves részévé vált.²⁷

²⁴ Itt érdemes megjegyezni, hogy a kivételes jogrend és a rendkívüli eszközökkel való kormányzás története és gyakorlata elválaszthatatlan (főként Latin-Amerikában) a neoliberalizmustól, hiszen a neoliberais gazdasági beavatkozásokat általában a gazdasági instabilitás veszélyére való hivatkozással indokolták a (fél)periféria gazdaságaiban. (William E. SCHEUERMAN: I. m.; ANTAL Attila: *Chicago a Dimitrov téren. Neoliberalizmus és a Kádár-rendszer*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2021) Mindez összefügg azzal az általános szemponttal, amit Scheuerman is kifejti: a 19. századi *laissez faire* kapitalizmus hanyatlása és a globális kapitalizmus monopol- és neoliberais modellben való kibontakozása együtt járt a vészhelyzeti gazdasági hatalom felemelkedésével, vagyis a globális kapitalizmus 20. századi kibontakozása együtt vizsgálendő a gazdasági kormányzás kivételes eszközrendszerével, különösen amiatt, mert ezeket az eszközöket az osztályalapú munkásradikalizmussal szemben alkalmazták. (William E. SCHEUERMAN: I. m.; John REYNOLDS: I. m. 98.)

²⁵ William E. SCHEUERMAN: I. m.

²⁶ Uo.

²⁷ John REYNOLDS: I. m. 98.

Reynolds kifejti, hogy ezek mögött a válságokhoz kapcsolódó folyamatok mögött a gazdaság és az ahhoz kapcsolódó társadalmi biztonság összeomlása húzódik meg, valamint az, hogy az emiatt lázongó munkásokat a globalizálódó kapitalizmus elitje komoly biztonsági fenyegetésnek látta.²⁸ Minderre a nyugati liberális demokráciák a katonai konfrontáció retorikájával és a végrehajtó hatalom megerősítésével válaszoltak a pénzügyi kapitalizmus megsemmisülésével fenyegető gazdasági válság elleni „háborúban”.²⁹ Mindennek az egyik legmeghatározóbb megtestesülése Franklin D. Roosevelttel első beiktatási beszéde volt 1933. március 4-én, amelyben a gazdasági válságkezeléshez úgy kért felhatalmazást, mintha valódi háborúra készülne: „A kongresszustól fogom kérni a válsághelyzet megoldásának egyetlen megmaradt eszközét, a végrehajtó hatalom széles körű felhatalmazását a vészhelyzet elleni háborúra, amely hatalom olyan nagy, mint az, amelyet akkor kapnék, ha valóban megszállna bennünket egy külföldi ellenség.”³⁰

Nagy-Britanniában gyakorlatilag az 1920-as évektől kezdve a munkásmozgalmakat és az ipari zavargásokat a gazdasági és politikai elit a polgári felkelés egy formájaként, a piacgazdaság liberális elképzelései elleni lázadásként értékelte. Mindennek a kezelésére a brit elit az Írországban és a gyarmatokon (ahol a bennszülött munkások sztrájkjait vagy tiltakozásait „biztonsági fenyegetésnek” tekintették) már kidolgozott módszereket, azaz szükségállapot-törvényeket és -hatásköröket vetett be.³¹ A gyarmatokról hozott megoldás lényege tehát a szükségállapot kihirdetése és ezzel a hatalmi erőszak legitimálása. Mindennek jogi hátterét az 1914. évi Defense of the Realm Act (szükségállapot-törvény) adta, amely ugyan 1921-ben hatályát veszítette, azonban a kormányzat háborús évek alatt megszokott széles körű hatásköre az ezután időszakot is meghatározta, méghozzá akként,

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

³⁰ Forrás: Franklin D. Roosevelt első beiktatási beszéde, 1933. március 4. Lillian Goldman Law Library, Yale University, The Avalon Project. Forrás: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/froos1.asp (Letöltve: 2023. 10. 01.).

³¹ John REYNOLDS: I. m. 99.

amit Rossiter „forradalmi” megoldásnak nevezett.³² A kormányzat úgy döntött, hogy magától a parlamenttől kér állandó felhatalmazást törvény formájában, amely 1920-ban (nem függetlenül a bányászok és vasúti dolgozók sztrájkjaitól³³) Emergency Powers Actként (sürgősségi felhatalmazásról szóló törvény) került elfogadásra, hogy bizonyos körülmények között szükségállapotot hirdessen ki a szükségleti cikkek (beleértve az élelmiszert, a vizet, az üzemanyagot és a villamos energiát) ellátásával és elosztásával kapcsolatban, és különleges hatásköröket biztosított a rendőrségnek e tekintetben, valamint ténylegesen lehetővé tette a katonai beavatkozást is.³⁴ Scheuerman pedig a következőképpen foglalja össze az 1920-as szabályozás jelentőségét: „sűrűsödik benne a gazdasági vészhelyzeti hatalom 19. század közepe és 20. század közepe közötti teljes története: a háborús kontextushoz való kapcsolata a törvényt egy korábbi hagyományhoz kötötte, amelyben a vészhelyzeti hatalom elsősorban erőszakos felkelések és külföldi inváziók elleni eszközként működött; sztrájkellenes irányvonala szorosan kötötte ahhoz a széles körben elterjedt gyakorlathoz, hogy a munkásmozgalom ellen vészhelyzeti hatalomra támaszkodjanak; és végül, a törvény egyenesen az »élelmiszer-, víz-, üzemanyag- vagy villamos energia« biztosításával és elosztásával kapcsolatos aggodalma egyértelműen a vészhelyzeti hatalom békeidőben történő gazdasági típusú alkalmazása felé mutatott”.³⁵ Az 1920-as és 1930-as években, különösen a gazdasági világválság idején a deklarált vészhelyzeteken túl a kivétel főszabállyá vált Nagy-Britanniában.³⁶ A második világháború lezárulásával joggal várhattuk volna valamiféle „normalitás” visszaállítását, a kivételes állapot azonban fennmaradt az 1920-as Emergency Powers Actet 1939-ben kiegészítő Emergency Powers (Defence) Act révén. Ezzel fennmaradt a kormányzat széles körű

³² Clinton ROSSITER: I. m. Idézi: John REYNOLDS: I. m. 99.

³³ A gazdasági kivételes állapot hívei a későbbiekben is támaszkodhattak a törvényre: 1921-ben a szénstrájkra, 1924-ben a közlekedési dolgozók sztrájkjaira és 1926-ban a Nagy-Britannia-szerte általános sztrájkra válaszként. John REYNOLDS: I. m. 100.

³⁴ Uo. 99.

³⁵ William E. SCHEUERMAN: I. m.

³⁶ John REYNOLDS: I. m. 100.

ellenőrzési lehetősége a gazdasági szférában, valamint ezt a joganyagot az 1940 és 1980 közötti sztrájkok során következetesen alkalmazták is, kiegészítve konkrét vészhelyzetek elrendelésével (például 1973-ban).³⁷

Roosevelt esetén azt a modellt figyelhetjük meg, ahogy a gazdasági válságot teszik kézzel fogható ellenséggé: az elnök 1933-as megválasztása után azonnal „háborút” indított a vészhelyzet ellen, s két nappal a beiktatási beszéde után, a Kongresszus megkérdezése nélkül, hivatalosan is szükségállapotot hirdetett. Mindez immáron nem pusztán nyelvezetében vetítette előre a háborús diskurzust, hanem a katonai konfliktus esetén használt jogi keretekre is támaszkodott. Vagyis konkrét háborús helyzet nélkül alakított ki a végrehajtó hatalom egy olyan helyzetet, amely az USA egész gazdaságára, valamint társadalmi szerkezetére hatással volt.³⁸ Agamben ennek kapcsán megerősíti az eddigiekből is jól látható tendenciát, amely szerint a katonai és a gazdasági kivételes állapot nem feltétlenül különböztethető meg a 20. században: „alkotmányos szempontból a New Deal úgy valósult meg, hogy [...] korlátlan hatalmat ruháztak az elnökre az ország gazdasági élete minden aspektusának szabályozására és ellenőrzésére – ez a tény tökéletesen összhangban van a katonai és gazdasági vészhelyzetek már említett párhuzamosságával, amely a 20. század politikáját jellemzi”.³⁹ Reynolds rámutat, azaz, hogy az USA elnöke ezt a biztonsi küldetését összekapcsolta azokkal a gazdasági kihívásokkal, amelyekkel a globális tőke nézett szembe, az USA képes volt ideológiai támogatást szerezni a liberális rendépítés mind politikai-stratégiai, mind gazdasági dimenziójának: formálódni kezdett a tőke és az amerikai állam közös biztonsi érdekeinek garantálása.⁴⁰ A gazdaság irányítása érdekében vészhelyzeti megoldásokra való támaszkodás a második világháború után is általános maradt a fokozatosan erősödő amerikai elnökök eszköztárában. Richard Nixon 1970-ben nemzeti szükségállapotot hirdetett ki, hogy kikényszerítse

³⁷ John REYNOLDS: I. m. 103.

³⁸ Uo. 101.

³⁹ Giorgio AGAMBEN: I. m. 22.

⁴⁰ John REYNOLDS: I. m. 102.

egy postai sztrájk leállítását, majd 1971-ben kiadta a 4047-es proklamációt (kiegészítő vám kivetése fizetési mérleg céljára),⁴¹ amely a kereskedelmi megállapodások záradékainak felmondásával és importvámok kivetésével próbálta kezelni a nemzetközi monetáris válságot.⁴² Mivel az USA-ban 1933 óta gyakorlatilag egymásba átnyúlóan folyamatosan hatályban voltak az elnökök által elrendelt nemzeti szükségállapotok (az elrendelt négy közül három volt tisztán gazdasági természetű⁴³), ezért 1973-ban létrehozták a *Nemzeti Szükségállapot Megszüntetésével Foglalkozó Különbizottságot*, amelynek jelentése végtére is megkísérelte nyugvópontra juttatni az elnöki hatalomkoncentrációs célokat, és utalt arra is, hogy az azt megelőző négy évtizedben elfogadott szükségállapot-szabályok sokasága nemcsak kivételes katonai hatásköröket ruházott át a végrehajtó hatalomra, hanem kifejezetten gazdasági hatásköröket is.⁴⁴ A régóta húzódó nemzeti vészhelyzetek megszüntetéséről szóló vita 1976-ban ért véget a *Nemzeti vészhelyzeti törvénnyel* (National Emergencies Act) (50 U.S.C. 1601–1651⁴⁵), amely visszavonta az elnök hatalmát a korábbi vészhelyzetek idején, és lejáratí időszakot határozott meg a jövőben kihirdetendő vészhelyzetekre vonatkozóan. Azonban a rendkívüli jogrend gazdasági alkalmazása továbbra is fontos gyakorlat maradt, az 1977-es *Nemzetközi gazdasági vészhelyzeti hatalmakról szóló törvény* (International Emergency Economic

⁴¹ Forrás: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/proclamation-4074-imposition-supplemental-duty-for-balance-payments-purposes> (Letöltve: 2023. 10. 01.).

⁴² John REYNOLDS: I. m. 104.

⁴³ A nemzeti szükségállapotot 1933-ban (ahogy azt láthattuk) Roosevelt hirdette ki az arany- és ezüstügyletek blokkolására; 1950-ben Truman elnök a koreai háború kapcsán hirdetett szükségállapotot; 1970-ben Nixon az említett postai sztrájk miatt nyúlt a rendkívüli jogrendhez; 1971-ben pedig a dollár árfolyamának lebegtetésével kapcsolatban nyúlt ugyancsak Nixon a szükségállapot eszközához. Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Report_of_the_Special_Committee_on_the_Termination_of_the_National_Emergency (Letöltve: 2023. 10. 01.).

⁴⁴ John: REYNOLDS: I. m. 104.

⁴⁵ Forrás: <https://policy.defense.gov/portals/11/Documents/hdasa/references/50%20USC%201601-1651.pdf> (Letöltve: 2023. 10. 01.).

Powers Act⁴⁶) széles körű hatáskörrel ruházta fel a végrehajtó hatalmat, hogy korlátozza a kereskedelmet az Egyesült Államokra fenyegetést jelentő államokkal vagy személyek csoportjaival szemben.⁴⁷ A rendkívüli eszközökkel való kormányzás USA-beli gyakorlata tehát folyamatosan kiteljesedett: 1917 és 2023 között 81 nemzeti szintű vészhelyzet (jó részük a gazdasági kivételes állapot megtestesítője) került kihirdetésre, amelyek közül 39 ért véget, ám 42 napjainkban is hatályban van.⁴⁸ Mindez azt jelenti, hogy a gazdasági témakörök kapcsán bevezetett vészhelyzet megalapozta a „véget nem érő” rendkívüliség korszakát az USA-ban.⁴⁹

A „terror elleni küzdelem”: Guantánamo

A kibontakozó, a normalitás határait rendre képlékennyé tevő kivételes kormányzás már jóval a pandémia előtt megmutatkozott. Mindennek egyik legszörnyűbb változata a joguralmon kívülre helyezett büntetés-végrehajtási intézmény létrehozása, s ennek Guantánamo az egyik legfélelmetesebb példája. Itt és most elsősorban Guantánamóról lesz szó, ugyanakkor ez a tábor egyúttal utal minden olyan, az USA területén kívül található „háború nélküli háborús intézményre” (így az afganisztáni amerikai bagrami katonai börtönre, valamint az iraki amerikai Abu Ghraib börtönre), amelyekben az amerikai imperializmus a helyi együttműködéssel területileg és az ott fogva tartottak személynél keresztül, azok fogva tartásával valósítja meg a kivételes állapotot.

⁴⁶ Forrás: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title50/chapter35&edition=prelim> (Letöltve: 2023. 10. 01.).

⁴⁷ John REYNOLDS: I. m. 105.

⁴⁸ Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_emergencies_in_the_United_States (Letöltve: 2023. 10. 01.).

⁴⁹ Catherine PADHI: Emergencies Without End: A Primer on Federal States of Emergency. *Lawfare*, 2017. december 8. (Letöltve: 2023. 10. 01.).
Forrás: <https://www.lawfaremedia.org/article/emergencies-without-end-primer-federal-states-emergency>

Guantánamo esetében kézzelfoghatóvá válik a Hardt és Negri által leírt⁵⁰ birodalom mindennapi, imperialista brutalitása. Agamben is utal már a táborra a kivételes állapotról írt könyvében,⁵¹ továbbá nyíltan elemzi a náci táborok és Guantánamo hasonlóságait a vele készült és a *German Law Journal*ben 2004-ben megjelent interjújában⁵². Agamben szerint ugyanis jogi szempontból nagyon hasonló a két helyzet, és ahogyan a náci táborok internáltjainak, úgy Guantánamo foglyainak sincs a háborús jog szerinti státusza, sőt egyáltalán nincs jogi helyzetük (jogilag megnevezhetetlen és osztályozhatatlan kategóriát jelentenek), hanem a nyers hatalomnak vannak alávetve. A helyzet súlyosan sérti a Genfben 1949-ben elfogadott nemzetközi humanitárius jogi rezsimit, annak a hadifoglyokkal való bánásmódjára vonatkozó rendelkezéseit, sőt, mivel jogerős ítélet nélkül kerülnek ide a feltételezett tettesek, ezért a civil lakosság védelmével kapcsolatos előírásokat is. Mivel a genfi konvenciók éppen a második világháború szörnyűségei következtében kerültek elfogadásra, joggal élhetünk azzal a feltételezéssel, hogy a börtöntábor által létrehozott kivételes állapot élesen szembemegy mindazzal a morális és jogi megközelítéssel, amelynek a célja a kivételes hatalom világháborúk utáni korlátozása. Guantánamo természetesen ellentétes minden, a tisztességes büntetőeljárásra vonatkozó szabállyal, tulajdonképpen a habeas corpus háború nélküli felfüggesztését jelenti.

A kubai Guantánamói-öbölben található amerikai haditengerészeti támaszponton hozták létre azt a katonai börtönt, amely csak „Guantánamó”-ként (más elnevezéssel: G-Bay, GTMO, Gitmo) vonult be a világ köztudatába, és a kivételes állapot egyik kortárs változata lett belőle, ugyanis az idekerülő rabok semmiképpen sem nevezhetők „elítéltnak”, hiszen vád alá helyezés és bármilyen eljárás nélkül kerülnek ide, és gyakran kínzásnak

⁵⁰ Michael HARDT–Antonio NEGRI: *Empire*. Harvard University Press, Cambridge–London, 2000; Michael HARDT–Antonio NEGRI: *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. Penguin Books, New York, 2004.

⁵¹ Giorgio AGAMBEN: I. m. 4.

⁵² Ulrich RAUFF: An interview with Giorgio Agamben: life, a work of art without an author: the state of exception, the administration of disorder and private life. *German Law Journal*, 2004. május 1. 5.

vannak kitéve, tehát nem érvényesül a megfelelő eljáráshoz való joguk. Vagyis Guantánamo fogvatartottjai esetében megvalósul az Agamben által leírt homo sacer effektus, méghozzá úgy, hogy személyük és fogva tartásuk helye egyaránt nemzetközi és nemzeti jogon kívülre kerül. Az Amnesty International – amely a létrehozás óta figyelemmel kísérte a Guantánamóban fogva tartottak sorsát – szerint az intézmény súlyosan megsérti a nemzetközi jogot, embertelen kínzásoknak teszi ki a rabokat, és muszlimellenes, rasszista politikát képvisel.⁵³

Magát az intézményt 2002-ben, a terror elleni háború időszakában hozták létre George W. Bush elnöksége alatt, amelyre a 2001. november 13-án *Bizonyos nem állampolgárok fogva tartása és eljárás velük szemben a terror elleni háborúban*⁵⁴ elnevezésű katonai rendelet adott felhatalmazást. Ebben vannak ugyan általános jellegű rendelkezések arról, hogy kit tekintenek ellenséges fegyveresnek, és a katonai törvényszéknek (ez persze nem a háborús jogrendet jelenti) miként kell eljárnia, de a rendelet összességében nem más, mint a 2001. szeptember 14-én kibocsátott *Bizonyos terrorista támadások következtében nemzeti válsághelyzet elrendelése*⁵⁵ című rendelet megismétlése. A nemzeti válsághelyzet nem ismeretlen kategória az amerikai jogban, Bush maga is hét korábbi ilyen tartott hatályban, és nyolc újat hirdetett ki. Ami újdonság és a börtöntábor kivételes jellegét erősíti, az az, hogy mindez a terror elleni háború keretében került deklarálásra.⁵⁶ Agamben meg is jegyzi, hogy a kivételes állapot biopolitikai jelentősége rögtön nyilvánvalóvá vált Bush november 13-i katonai rendeletével, amely (együtt a szeptemberi deklarációval) létrehozta a határozatlan végrehajtás és a katonai eljárások rendszerét a terrorizmusban való részvétellel gyanúsítottakkal

⁵³ Uo.

⁵⁴ Forrás: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/11/20011113-27.html> (Letöltve: 2023. 10. 01.).

⁵⁵ Forrás: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010914-4.html> (Letöltve: 2023. 10. 01.).

⁵⁶ Derek GREGORY: The black flag: Guantánamo bay and the space of exception. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 2016/4., 407. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0435-3684.2006.00230.x>

szemben.⁵⁷ Az USA szenátusa által 2001. október 26-án elfogadott Patriot Act („Hazafias” törvény) lehetővé tette a főügyész számára, hogy minden olyan „idegent” letartóztasson, akit azzal gyanúsítanak, hogy tevékenysége veszélyezteti az amerikai nemzetbiztonságot, de hét napon belül szabadon kellett bocsátani, vagy eljárás alá kellett helyezni a bevándorlási vagy egyéb jogszabályok megsértése miatt. Itt lép be ismét Agamben érvelése, aki – megerősítve a 2004-es interjúból mondottakat – a *State of Exception* angol kiadásában 2005-ben ismét a náci táborok halálraítéltejeinek helyzetét veti össze – Judith Butlerre hivatkozva – Guantánamo státuszvesztettjeivel. Az előbb felvázolt jogi háttérhez képest Bush elnök rendeletének valódi újdonsága Agamben szerint az, hogy lényegében törli az egyén jogi státuszát, aki így jogilag „megnevezhetetlen” (*homo sacer*) lesz.⁵⁸ Ez a jogból való kivetettség jellemzi Guantánamo fogvatartottjait, akik elveszíteték mind eljárás alá vont állapotukat, mind személyjellegüket.⁵⁹

Ugyan Barack Obama ígéretet tett a tábor bezárására, de igen erős ellenállásba ütközött mind a republikánusok, mind a demokraták részéről. Az Obama-adminisztráció alatt jelentősen csökkent a fogvatartottak száma, nagy részük kiszabadult vagy más országban került elhelyezésre. A helyzet azonban korántsem oldódott meg, mert előfordult (például 2006-ban), hogy a táborból kikerült emberek titkos, tengerentúli CIA-börtönökbe, úgynevezett „fekete helyekre” kerültek, ahol a CIA vagy a hadsereg lényegében bármit megtehet.⁶⁰ Trump elnök olyan rendeletet adott ki, amelynek értelmében Guantánamo határozatlan ideig nyitva marad. Azt, hogy a tábor a jog és a jogtalanság közötti térben mozog, az is alátámasztja, hogy a megnyitáskor Donald Rumsfeld védelmi miniszter azt nyilatkozta: a börtöntáborot rendkívül veszélyes elkövetők kihallgatására és háborús bűnösök őrizetben tartására hozták létre.⁶¹ Az eddigiekből is látható, hogy

⁵⁷ Giorgio AGAMBEN: I. m. 3.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Uo. 3–4.

⁶⁰ Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Black_site (Letöltve: 2023. 08. 09.).

⁶¹ Forrás: <https://archive.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=2254> (Letöltve: 2023. 08. 09.).

az eljárásnélküliség lett a főszabály, és korántsem csak háborús bűnösökkel szemben alkalmaznak rendkívüli intézkedéseket. A börtöntáborban rendszeresek az öngyilkosságok és az öngyilkossági kísérletek. A kivételes hatalom mindennapjait jól jelzi a börtön akkori parancsnokának, Harry Harris tábornoknak az álláspontja, aki 2006-ban úgy kommentálta három rab öngyilkosságát, hogy azt nem kétségbeesésükben követték el, hanem az USA ellen folytatott aszimmetrikus háború részeként.⁶²

Guantánamo tágabb legitimációs kerete tehát a terror elleni háború, amely szükségképpen területen kívüli keretrendszerben valósult meg. 2001. szeptember 11-e után Bush elnök deklarálta a nemzeti vészhelyzetet a bekövetkezett és az esetleg bekövetkező terrortámadások veszélye miatt, mindezt további kivételes állapot bevezetése követte a nemzetbiztonságot, a külpolitikát és a gazdaságot fenyegető szokatlanul nagy veszély miatt. Ez a kihirdetett rendkívüli jogrend változott át tulajdonképpen terrorellenes háborúvá. Derek Gregory rávilágít arra, hogy a jog és területiség szétválasztásának messzire nyúló amerikai hagyományai vannak, ami a katonai erő globális alkalmazásának állandó igényére vezethető vissza.⁶³ Ezen hagyományok egyik iránya gazdasági eszközök alkalmazását jelenti, illetve az ország területén nemzeti vészhelyzet kihirdetésével jár együtt. Egy részük pedig amerikai polgárok és mások védelmét jelenti az amerikai határokon kívül. Éppen ezért Guantánamo legfontosabb kérdése mindig is az volt, hogy kiterjed-e rá az amerikai szövetségi jog hatálya, és hogy a fogvatartottak hozzáférhetnek-e az amerikai igazságszolgáltatás nyújtotta alapvető védelemhez. A Bush-adminisztráció gyakorlata újjáélesztette az egységes végrehajtó hatalom doktrínáját, amelynek értelmében az elnöknek a hadsereg parancsnokaként való eljárása túlmutat a jogon, vagyis felülírhatja a törvényhozás vagy az igazságszolgáltatás aktusait.⁶⁴ Azonban ennél több is történt: az amerikai kivételenség (excepcionalizmus) egy olyan megnyilvánulásával állunk

⁶² Derek GREGORY: I. m. 405.

⁶³ Uo. 407.

⁶⁴ Uo. 408.

szemben, amely talán leginkább alátámasztja Hardt és Negri Empire-konceptióját:⁶⁵ a Bush-kormányzat ugyanis globális szuverénként határozta meg az USA-t, vagyis az általa kifejtett terror elleni háború jogszerű viszontválasz, büntetőakció, amit nem béníthatnak meg elavult jogi megközelítések, mondván, az USA elnökének „nem kell nem amerikai állampolgárok hozzájárulását kérni az Egyesült Államok megvédéséhez”.⁶⁶ Bush a nemzetközi humanitárius jog rendszerét olyanként állította be, mint amely az USA globális cselekvési szabadságát korlátozza. Mindebben pontosan ugyanazt a hatalmi gögöt és decizionista megközelítést láthatjuk megvalósulni, mint amit az alkotmányos diktatúra esetében már elemeztem, és éppen ezért Guantánamo és az egész „terror elleni háború” sokkal inkább a nemzetközi jog imperialista felfüggesztése, egyfajta globális kivételes állapot felállítása, semmint a nemzetközi normák „egyszerű megsértése”. Guantánamo és a mögötte meghúzódó, a kivételes hatalmon alapuló logika Gregory szerint az európai és amerikai kivételességtudat keretében elemezhető,⁶⁷ és nem más, mint a nyugati kolonialista erőszak megnyilvánulása, amelynek keretében a Nyugat mindenki más fölé helyezi (birodalmi) szuverenitását.

Következtetések. A kivételesség mint új normalitás

E két esettanulmány tehát előrejelzi azt, hogy a rendkívüli jogrend 20. századi, szélsőséges alkalmazási irányai egyre inkább „leszámolást” jelentenek a normalitással, és a fő cél a válságok menedzselése lesz, akár gazdasági, akár egyéb természetű válságok esetén: vagyis bekövetkezik a válság (korszakunkban a polikrizis) gazdasági és politikai értelemben vett kapitalizálása. Erre Reynolds a gazdasági kivételes állapot politikai gazdaságtana kapcsán élesen utal: a gazdasági vészhelyzeti szabályozás

⁶⁵ Michael HARDT–Antonio NEGRI: I. m.

⁶⁶ Derek GREGORY: I. m. 408.

⁶⁷ Uo. 409–410.

a kortárs államokban a dolgok normális és állandó állapota.⁶⁸ Vagyis immáron a rendkívüli jogrend elveszítette eredeti, történelmi funkcióját és küldetését: az állandó (pontosabban a kormányzat által állandósított) vészhelyzet szemszögéből nézve a norma/vészhelyzet közötti különbség illuzórikusnak tűnik, maga a vészhelyzet lett a norma.⁶⁹ Korszakunk kapcsán mindezt ugyancsak világosan igazolja vissza Agamben *Az ellenőrző államtól a destituáló hatalom praxisáig* című előadásában:⁷⁰ a modern államok és a modern kormányzatok a biztonságot állítják cselekvéseik középpontjába⁷¹ – amely vonás először a vesztfáliai békét követően jelenik meg a nagy abszolutista államokban –, s emiatt nem egy-egy társadalmi-politikai jelenség okait, sokkal inkább annak *következményeit* próbálják meg kezelni – többek között azért, mert a válságkezelés olcsóbb (és politikailag kifizetődőbb), mint az igen gyakran kényelmetlen megelőzés. A modern kormányzás nem az okok, sokkal inkább a „következmények kormányzása”, s ezt alátámasztják a gazdasági kivételes állapot tendenciái és az a tény, ahogyan a „terror elleni háború” az egész kormányzásfilozófiát átalakítja.⁷²

⁶⁸ John REYNOLDS: I. m. 129.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ Giorgio AGAMBEN: *Az ellenőrző államtól a destituáló hatalom praxisáig*. A *Szem*, 2016. március 27. Forrás: <https://aszem.info/2016/03/giorgio-agamben-az-ellenorzo-allamtol-a-destituvalo-hatalom-praxisaig/> (Letöltve: 2023. 10. 01.).

⁷¹ Agamben szerint „a »biztonsági okokból« formula mára már minden területen alkalmazható, a hétköznapi élettől kezdődően a nemzetközi konfliktusokig, jelszökeént működik olyan intézkedések bevezetésénél, amelyek elfogadására az embereknek nincsen semmi okuk. Azt kívánom bebizonyítani, hogy a biztonsági intézkedések valódi célja nem – amint manapság erről vélekedni szokás – a veszélyek, a bajok vagy akár a katasztrófák megelőzése”. Uo.

⁷² Agamben a következőképp érvel: „Az *ancien régime* (régi rend) az okok uralását célozta meg; a modernitás a következmények uralására tart igényt. És ez az axióma minden területen érvényesül, a gazdaságtól az ökológiáig, a katonai és a külpolitikától a rendőri hatalom (*police*) belügyi intézkedéséig. Be kell látnunk, hogy a mai európai kormányok lemondtak az okok uralására irányuló bármilyen próbálkozásról, csakis a következményeket akarják kormányozni.” Uo.

